

**DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA I POPULARYZATORSKA
POLSKICH ORGANIZACJI SPOŁECZNYCH NA ŻYTOMIERSZCZYŹNIE
(UKRAINA) W LATACH 1989-2007**

Wstęp

Celem artykułu jest przedstawienie działalności naukowej i popularyzatorskiej polskich organizacji pozarządowych (społecznych) obwodu żytomierskiego w okresie od chwili ich tworzenia się do końca 2007 roku. Okresem powstawania organizacji jest koniec 1988 roku, kiedy to w Żytomierzu 10 grudnia 1988 roku odbyło się zebranie założycielskie Oddziału Żytomierskiego Polskiego Towarzystwa Kulturalno-Oświatowego Ukrainiejskiej Radzieckiej Republiki Socjalistycznej¹ (władze centralne PKOTu, które przekształciło się później w Związek Polaków Ukrainy, zaczęły się tworzyć w Kijowie w połowie 1988 roku²). W ZSRR wprawdzie istniało Towarzystwo Przyjaźni i Związków Kulturalnych z Zagranicą ZSRR, ale zdaniem znanego badacza ukraińskiego społeczeństwa obywatelskiego prof. Antoniny Kołodij „tzw. organizacje społeczne reżim komunistyczny tworzył w celu maskowania swej istoty, a także w celach mobilizacyjnych. Ich zadaniem było wykonywać funkcje „pasów transmisyjnych”, łączących mechanizm państwowo-partyjny z narodem. Wszystkie one tworzyły się poprzez państwo-partię i podlegały absolutnej kontroli...”³.

Obecnie działalność naukową i popularyzatorską prowadzą (inaczej niż przed osiemnastu laty) nie tylko organizacje pozarządowe, lecz także szkoły i uczelnie wyższe, gdzie jest wykładany język polski (np. szkoły nr 17 i 36 w Żytomierzu, Kolegium w Nowogrodzie Wołyńskim⁴, Uniwersytet Państwowy imienia Iwana Franki w Żytomierzu), biblioteki i muzea polskie (np. Polska Biblioteka Miejska imienia Władysława Reymonta w Berdyczowie, czy Muzeum Etnograficzne w miasteczku Dowbysz – dawnym Marchlewsku), polskie programy radiowe („Jedność”) i telewizyjne („Czerwona Kalina”)

---

¹ Kupczak J. M. Sprawy Polaków na Ukrainie w świetle “Dziennika Kijowskiego” (1992-1998), w: Z badań nad współczesną problematyką Państw Europy Środkowej i Wschodniej, Wrocław 2000, s. 164, 255.

² „Jak trudno być Polakiem”. Autor koncepcji J. Szałacki, Kijów 1997, s. 138, zob. też Kupczak J. M. Polskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe na Ukrainie (stan z 1990 r.), w: Mniejszości Polskie i Polonia w ZSSR. Pod. red. H Kubiaka, T. Pałecznego, J. Rokickiego, M. Wawrykiewicz, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992, s. 255.

³ Kołodij A. Stanowienie się społeczeństwa obywatelskiego na Ukrainie, w: Magazyn „I”, 2001, nr 22, <http://www.ji.lviv.ua/n22texts/kolodij.htm>

⁴ Na przykład, Kolegium Nowogrodzko Wołyńskie 3.12.2007 zorganizowało posiedzenie poświęcone 150. rocznicy urodzin Józefa Korzeniowskiego, w: „Gazeta Polska”, 2007 r., nr 175, s. 1.

Żytomierskiej Obwodowej Państwowej Kompanii Radiowo-Telewizyjnej, czy wreszcie takie instytucje jak „Dom Polski” w Żytomierzu (sensu stricto – „Przedsiębiorstwo-córka „Mój dom”, w którym 100% udziałowcem jest Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” w Warszawie) albo Centrum Polonistyki, będące jednostką Uniwersytetu Państwowego w Żytomierzu.

Niemniej jednak postanowiłem ograniczyć się do organizacji społecznych, ponieważ to właśnie one jako pierwsze inicjowały przeprowadzenie konferencji, odczytów, wydawnictw, i obecnie istniejące podmioty w wielu (jeśli nie w znakomitej większości) przypadkach zawdzięczają swe istnienie (np. wykładanie języka polskiego, czasopismo „Ukraińska Polonistyka”, „Dom Polski” itp.) właśnie inicjatywie organizacji społecznych. Nie bez znaczenia jest też nazwa naszego Kongresu, a także fakt, że objętość referatu narzuca pewne ograniczenia.

Działalność naukowa organizacji polskich Żytomierszczyzny nie była dotychczas przedmiotem specjalnych badań z wyjątkiem artykułów, które są albo całkowicie poświęcone działalności Polskiego Towarzystwa Naukowego w Żytomierzu⁵, albo wspominają o nim bądź to przy okazji omówienia ruchu naukowego w krajach europejskich⁶, bądź to przy okazji omawiania działalności towarzystw naukowych na Ukrainie⁷. Jeśli chodzi o opracowania, poświęcone polskim organizacjom pozarządowym obwodu żytomierskiego, to na stan dzisiejszy, najbardziej kompletne dane o nich wraz z omówieniem opracowań naukowych i popularnonaukowych im poświęconych, a także źródeł i bibliografii mieści informator „Polonia Żytomierszczyzny”, który ukazał się drukiem w języku ukraińskim na początku 2008 roku, aczkolwiek nie zastępuje on historii ich działalności⁸.

Bazę materiałową referatu stanowią hasła o organizacjach polskich Żytomierszczyzny mego autorstwa, zawarte we wspomnianym już informatorze „Polonia Żytomierszczyzny”⁹. Materiały z informatora (ich ekscerpcję ukończono w końcu 2006 roku) uzupełniono danymi z 2007 roku z podstawowych źródeł, wykorzystanych dla napisania informatora, czyli prasy polonijnej – z tygodnika „Gazeta Polska” (Żytomierz), dwumiesięcznika „Mozaika Berdyczowska” (Berdyczów), dwutygodnika „Dziennik Kijowski” (Kijów), uwzględniono też

---

⁵ Rudnicki S. Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu, w: „Heureka. Problemy społecznego ruchu naukowego”, Warszawa 2004/2005, s. 187-207.

⁶ Ławrynowicz J. Wybrane aspekty społecznego ruchu naukowego w krajach europejskich, w: „Heureka. Problemy społecznego ruchu naukowego”, Warszawa 2004/2005, s. 80-123.

⁷ Osadczy W. Działalność naukowa polskich organizacji na Ukrainie, w: I Kongres polskich towarzystw naukowych na obczyźnie. 8-11 września 2005 r., Kraków 2007, s. 145-146, zob. też Stawska Z. Stowarzyszenie Uczonych Polskich na Ukrainie, w: Kultura i świadomość etniczna Polaków na Wschodzie. Tradycja i współczesność., Wrocław 2004, s. 353-356.

⁸ Wydanie informacyjno-analityczne „Polonia Żytomierszczyzny”. Pod redakcją Rudnickiego S., Żytomierz 2007, 219 s.

⁹ Op. cit., s. 19-110.

materiały pochodzące z nowego dwutygodnika polonijnego „Kurier Galicyjski” (Iwano-Frankowsk).

Przed prezentacją głównej partii materiału należałoby powiedzieć o tym, co rozumiem pod pojęciem organizacji społecznej (pozarządowej) i działalności naukowej i popularyzatorskiej. W referacie stosuję politologiczne podejście do rozumienia organizacji społecznej (pozarządowej) – jej działalność ma być skierowana na odrodzenie kultury mniejszości polskiej, czyli wg autorów „Informatora etnicznego” „...rozwój literatury, języka, oświaty (szkolnej i wyższej), wychowywanie inteligencji danej mniejszości, rozwój sztuki, wydawnictwo książek, rozwój prasy, telewizji i radia, religii, odzyskanie i odbudowę pomieszczeń kultu religijnego, odrodzenie i rozwój tradycji i zwyczajów itp.”¹⁰. Ich cechami konstytutywnymi są spontaniczność, dobrowolność i niezależność działalności, opartej na społecznym charakterze pracy członków i niezależność strukturalna od państwa. Wykonują one wg klasycznego (podręcznikowego) ujęcia funkcje właściwe dla grup interesów, czyli funkcje artykułowania i agregowania potrzeb, a także funkcję komunikatywną na płaszczyźnie poziomej i pionowej¹¹.

Przez działalność naukową rozumiem badania, konferencje i seminaria naukowe, wydania o charakterze naukowym, dokumentowanie wydarzeń z życia ludności polskiej i gromadzenie pamiątek kultury materialnej i duchowej, pod popularyzatorską (naukowopopularną) - upowszechnienie wyników badań naukowych i popularyzowanie sylwetek wybitnych Polaków w postaci wydań popularnonaukowych, przeprowadzenia seminariów, odczytów itp., skierowanych do osób nie zajmujących się działalnością naukową. Innymi słowy, przyjmuję rozgraniczenie działalności naukowej i popularyzatorskiej zarówno ze względu na treść działalności, jak i na odbiorcę, chociaż czasami uznanie jakiejś akcji za popularyzatorską albo nie jest arbitralne (np. uwzględniam w referacie jako działalność popularyzatorską zebranie Wołyńskiego Klubu Stypendystów z okazji Konstytucji 3 Maja z odczytami wykładowców uczelni wyższych Żytomierza, ale nie uwzględniam takiego samego zebrania Marianowskiego Oddziału Związku Polaków Ukrainy z odczytami członków organizacji).

Ogólna charakterystyka organizacji pozarządowych Żytomierszczyzny

Stanem na koniec 2007 roku w obwodzie żytomierskim istniało 36 organizacji społecznych (ze względu na objętość referatu nie będę przedstawiał zmian w ich składzie –

---

¹⁰ Informator etniczny: pojęcia i terminy, <http://www.socd.univ.kiev.ua/PUBLICAT/SOC/YEVTUKH/index.htm>

¹¹ Szlachun P.P. Politologia (Teoria i historia nauki politycznej). Podręcznik, Kijów 2002, s. 365-366.

wystarczy stwierdzić, że ich liczba w ciągu roku się nie zmieniła¹²). Jeśli chodzi o klasyfikację organizacji, to ze względu na charakter referatu nie będę używał znanych w literaturze naukowej (zarówno polskiej, jak i ukraińskiej) klasyfikacji organizacji pozarządowych, wywodzących się zarówno z teorii społeczeństwa obywatelskiego¹³, jak i z teorii polityki grupowej¹⁴, tak samo jak i międzynarodowych klasyfikacji organizacji pozarządowych – np. Uniwersytetu Johna Hopkinsa w Baltimore (USA)¹⁵ czy Międzynarodowej klasyfikacji organizacji pozarządowych¹⁶.

Dla potrzeb referatu wystarczy przyjąć podział na towarzystwa „ogólne” (towarzystwa kultury polskiej) i „wyspecjalizowane”, obejmujące swym zasięgiem pewną grupę wiekową, zawodową czy orientowanych na pewien ściśle określony problem. Zgodnie z tym podziałem mamy 24 organizacje „ogólne” (kultury polskiej) oraz 12 towarzystw „specjalistycznych” - 4 organizacje dziecięce i młodzieżowe (Stowarzyszenie Dzieci i Młodzieży „Źródło” (miasteczko Irszańsk), Charytatywne Stowarzyszenie „Młodzieżowy Dom Kultury Polskiej „Marzenie” (miasteczko Jemilczyno), Młodzieżowe Stowarzyszenie Polaków Żytomierza, Drużyna Harcerska „Bór” (wieś Nowy Zawód), organizację weteranów Wojska Polskiego, 4 organizacje „zawodowe” (Oddział Żytomierski Związku Nauczycieli Polonistów Ukrainy, Charytatywne Stowarzyszenie Lekarzy Pochodzenia Polskiego Świętego Łukasza), 4 organizacje orientowane na określony problem (Stowarzyszenie Charytatywne „Cmentarz Katolicki”, Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu, Berdyczowskie Polskie Towarzystwo Rozwoju Przedsiębiorczości, Stowarzyszenie Charytatywne „Katolicki Klub Sportowy „Polonia”), jedną organizację parasolową (Konfederacja Polskich Organizacji

---

¹² W okresie od końca 2006 roku do końca 2007 roku w składzie organizacji zaszły pewne zmiany. Zawiesił działalność 8.08.2006 r. Wołyński Klub Stypendysty Łuckiego Okręgu Konsularnego Fundacji „Semper Polonia”, zjawilo się natomiast 18.12.2007 r. Rejonowe Polskie Towarzystwo w Korostyszowie. W miejscu Towarzystwa Kultury Polskiej Żytomierszczyzny imienia Józefa Kraszewskiego powołano 11.05.2007 r. Charytatywne Towarzystwo Kultury Polskiej na Żytomierszczyźnie imienia Józefa Kraszewskiego, w miejscu Oddziału Obwodowego ZPU powstał 30.09.2006 r. Żytomierski Obwodowy Związek Polaków Ukrainy, w miejscu Rady Koordynacyjnej Organizacji Polskich Żytomierszczyzny, działalność której ustała mniej więcej w listopadzie 2007 roku powołano 24.01.2008 r. Konfederację Polskich Organizacji Społecznych Żytomierszczyzny.

¹³ Podstawy demokracji. Podręcznik dla studentów uczelni wyższych. Pod redakcją Kołodziej A., Kijów 2002, s. 477-479.

¹⁴ op. cit., s. 421-424, zob. też Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce. Pod redakcją Szmulika B., Żmigrodzkiego M. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2004, s. 386-390.

¹⁵ Leś E., Nałęcz S. Potencjał ekonomiczny i społeczny sektora non-profit w Polsce. Wybrane wyniki badań międzynarodowych sektora non-profit, w: Gliński P., Lewenstein S., Siciński A. (red.). Samoorganizacja społeczeństwa polskiego: trzeci sektor, Warszawa 2002, s. 13-15.

¹⁶ Hudson M. Bez zysków i strat. Sztuka kierowania organizacjami sektora pozarządowego, tłum. Maria Wanat, Warszawa 1997, s. 197.

Społecznych Żytomierszczyzny, do składu której weszło 7 polskich organizacji pozarządowych)¹⁷.

Prawie jedna trzecia organizacji jest zarejestrowana w Żytomierzu, pozostałe – w centrach powiatowych, przy czym najwięcej jest organizacji w powiecie baranowskim (4) oraz w powiatach berdyczowskim, wołodarsko wołyńskim, nowogrodzko wołyńskim i czerwonoarmiejskim (po 3 organizacje).

Jeśli chodzi o przynależność organizacyjną, to 5 organizacji należy do struktur Związku Polaków Ukrainy, 12 – do Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie, 19 organizacji nie należy do żadnej z dwu organizacji ogólnoukraińskich. Siedem spośród niezależnych organizacji i organizacji wchodzących do Federacji jest zrzeszonych w obwodowej Konfederacji Organizacji Polskich Żytomierszczyzny. Ewenementem jest Stowarzyszenie Weteranów Wojska Polskiego Żytomierszczyzny, które będąc organizacją członkowską Federacji jednocześnie nie wycofało swej obecności (pochodzącej z okresu, kiedy Federacja jeszcze nie istniała) we władzach Związku Polaków Ukrainy.

Działalność naukowa organizacji społecznych Żytomierszczyzny

Należy od razu zaznaczyć, że 15 organizacji nie prowadziło (nawet poprzez udział w przedsięwzięciach innych towarzystw) działalności naukowej czy popularyzatorskiej. Są to nowopowstałe organizacje (Polskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Tokarówka” (miasteczko Pierwszotrawieńsk), Kulturalno-Oświatowe Towarzystwo Polaków imienia Juliusza Słowackiego (miasteczko Nowa Borowa), Rejonowe Polskie Towarzystwo w Korostyszowie, Charytatywne Stowarzyszenie „Młodzieżowy Dom Kultury Polskiej „Marzenie” (miasteczko Jemilczyno), organizacje wykazujące się dotychczas małą aktywnością (Polskie kulturalno-oświatowe towarzystwo imienia Józefa Kraszewskiego (miasto Baranówka), Stowarzyszenie Polaków „Odrodzenie” (wieś Nowy Zawód), organizacje „specjalistyczne” (Berdyczowskie Polskie Towarzystwo Rozwoju Przedsiębiorczości, Stowarzyszenie Charytatywne „Katolicki Klub Sportowy „Polonia”, Drużyna Harcerska „Bór” (wieś Nowy Zawód), Konfederacja Polskich Organizacji Społecznych Żytomierszczyzny), albo takie, gdzie podstawową formą aktywności jest bądź opiekowanie się zespołem folklorystycznym (Wołodarsko Wołyński Rejonowy Kulturalno-

---

¹⁷ W dalszych częściach referatu ogólna liczba organizacji może stanowić inną liczbę niż 36, ponieważ będę mówił o działalności organizacji w perspektywie czasowej, w poszczególnych latach liczba organizacji może być mniejsza lub większa: tak, w 2006 roku istniały dwie organizacje, będące oddziałami obwodowymi Związku Polaków Ukrainy – od 10.12.1988 roku do 30.06.2006 r. istniał Oddział Obwodowy ZPU, a od 29.05.2006 roku działa Żytomierski Obwodowy Związek Polaków Ukrainy).

Oświatowy Związek Polaków imienia Władysława Reymonta, Polskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe imienia Jana Stypuły (wieś Susły), lub nawiązywanie kontaktów biznesowych w Polsce i rozwój przedsiębiorczości (Stowarzyszenie Kultury Polskiej „Puliny” (miasteczko Czerwonoarmiejsk), co wynika z zawodu i zainteresowań prezesa organizacji.

Jeśli chodzi o działalność naukową i popularyzatorską, to formy aktywności organizacji ilustruje tabela 1, w której przedstawiłem aktywność organizacji w takich kierunkach działalności jak projekty badawcze, dokumentacja historii ludności polskiej (w tym muzealnictwo), wydania naukowe i popularnonaukowe, popularyzacja postaci wybitnych Polaków, organizacja i współorganizacja konferencji naukowych, organizacja i współorganizacja seminariów i okrągłych stołów (naukowych i popularnonaukowych), prezentacja wydań naukowych i popularnonaukowych, udział członków organizacji w konferencjach naukowych i seminariach naukowych i popularnonaukowych, organizacja staży naukowych członków organizacji.

Tabela 1

Formy aktywności naukowej i popularyzatorskiej organizacji społecznych Żytomierszczyzny

Organizacje	Formy aktywności								
	projekty badawcze	dokumentacja historii ludności polskiej	wydania	popularyzacja postaci wybitnych Polaków	organizacja i współorganizacja konferencji	organizacja i współorganizacja seminariów	prezentacja wydań	udział w konferencjach i seminariach	organizacja staży
Kulturalno-Oświatowe Towarzystwo Polaków imienia Eustachiusza Antoniego Iwanowskiego (Andruszówka)	-	-	-	+	-	-	-	-	-
Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Świetlica Polska” (miasteczko Marianówka)	-	-	-	-	-	-	-	+	-
Marjanowski Oddział Związku Polaków Ukrainy (miasteczko Marianówka)	-	-	-	-	-	-	-	+	-
Towarzystwo Polaków imienia Jana Pawła II (miasteczko Marianówka)	-	+	+	-	+	+	+	+	-

Dowbysz)									
Berdyczowski Oddział Związku Polaków Ukrainy	-	-	-	+	-	-	-	-	-
Berdyczowskie Polskie Stowarzyszenie Polaków „Rodzina” (wieś Osykowe)	-	+	-	-	-	-	-	-	-
Stowarzyszenie Dzieci i Młodzieży „Źródło” (miasteczko Irszańsk)	-	-	-	-	-	+	-	+	-
Wołyński Klub Stypendystów Fundacji „Semper Polonia” Wołyńskiego Okręgu Konsularnego (Żytomierz)	-	-	-	-	-	+	-	+	-
Towarzystwo Kultury Polskiej Żytomierszczyzny imienia Józefa Kraszewskiego (Żytomierz)	-	-	+	-	+	-	-	-	-
Żytomierski Obwodowy Związek Polaków Ukrainy	-	-	-	-	-	-	+	-	-
Oddział Żytomierski Związku Nauczycieli	-	-	-	-	-	+	-	-	-

Polonistów Ukrainy									
Charytatywne Stowarzyszenie Weteranów Wojska Polskiego (Żytomierz)	-	+	-	-	-	-	-	-	-
Charytatywne Stowarzyszenie Lekarzy Pochodzenia Polskiego Świętego Łukasza (Żytomierz)	-	-	-	-	-	-	-	+	-
Oddział Obwodowy Związku Polaków Ukrainy (Żytomierz)	-	+	-	+	-	+	-	+	-
Rada Koordynacyjna Organizacji Polskich Żytomierszczyzny (Żytomierz)	-	-	-	-	-	+	-	-	-
Zjednoczenie Polaków Żytomierszczyzny „Polonia” (Żytomierz)		-	-	-	+	-	-	-	-
Stowarzyszenie Charytatywne „Cmentarz Katolicki” (Żytomierz)		+	-	+	-	-	-	+	-
Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Oddział Lubarski Zjednoczenia Polaków Żytomierszczyzny „Polonia” (Lubar)	-	-	-	-	-	-	-	+	-
Polskie Stowarzyszenie Kulturalno- Oświatowe imienia Henryka Sienkiewicza (Malin)	-	-	-	-	-	+	-	+	-
Polskie Towarzystwo Kulturalno- Oświatowe imienia Juliana Lublińskiego (Nowogród Wołyński)	-	+	-	-	-	-	-	+	-
Razem	1	6	3	5	4	8	3	12	1

Z tabeli wynika, że większość organizacji prowadzi lub prowadziło w tej lub innej mierze działalność naukową.

Udział w konferencjach naukowych

Najczęściej spotykaną formą działalności jest udział członków organizacji w konferencjach i seminariach naukowych i popularnonaukowych, w tym w tzw. okrągłych stołach. Taką działalność prowadziło aż 12 organizacji. Prym wiedzie z oczywistych powodów Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu, które w latach 2000-2007 aż 24 razy delegowało (z pełną albo całkowitą refundacją kosztów pobytu i wsparciem organizacyjnym) swych członków na konferencje naukowe w kraju i zagranicą. Tu należy wymienić wyjazdy na konferencję Stowarzyszenia Uczonych Polskich Ukrainy w Tarnopolu 12-14.11.2000 r. dwóch osób, następne wyjazdy udało się zrealizować w 2004 (4 osoby), 2005 (5 osób) i 2006 r. (5 osób). W 2007 roku w ramach PTNŻ zrealizowano wyjazd na I Międzynarodowy Kongres Towarzystw Naukowych na Obczyźnie (26.06-1.07., Kraków), na Międzynarodową Konferencję Naukową „Kultura mniejszości narodowych Ukrainy” (18-19.05., Tarnopol), na konferencję politologiczną na Uniwersytecie imienia Iwana Franki we Lwowie (10-11.05., Lwów), na międzynarodową konferencję naukową poświęconą 125. rocznicy urodzin Wacława Lipińskiego (26-27.04., Łuck) itp. Znakomitą większość wyjazdów udało się zrealizować dzięki wsparciu finansowemu Konsulatu Generalnego RP w Łucku. Na drugim miejscu pod względem udziału w konferencjach naukowych znajduje się Charytatywne Stowarzyszenie Lekarzy Pochodzenia Polskiego Świętego Łukasza, które m.in. zajmuje się podwyższeniem kwalifikacji zawodowych swych członków. W ramach tej działalności jej członkowie wzięli udział w konferencjach naukowych we Lwowie (4-8.04.2002 r.), Kijowie (18-19.10.2002 r.), Katowicach (29-31.05.2003 r.), Bydgoszczy (17-20.09.2003 r.) i Użhorodzie (28-29.04.2005 r.). Na trzecim miejscu znajduje się Stowarzyszenie Polaków imienia Jana Pawła II w Dowbyszu, byłym centrum powiatowym tzw. Marchlewszczyzny Radzieckiej. Członkowie organizacji 12-15.10.1996 r. wzięli udział w Międzynarodowej Konferencji Naukowej “Polska droga do Kazachstanu” (1996 r., Żytomierz), konferencji międzynarodowej „Polacy i polityka”, współorganizatorem której 7-9.10.2005 r. wystąpiła organizacja oraz 20.08.2005 r. - w regionalnym seminarium popularnonaukowym w Irszańsku wołodarsko wołyńskiego powiatu nt.” Osadnictwo polskie w powiecie wołodarsko-wołyńskim”. Dwa razy udział w konferencjach i seminariach wzięli przedstawiciele Oddziału Obwodowego związku Polaków Ukrainy (w 2004 i 2006 roku), Polskiego Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowe

imienia Henryka Sienkiewicza w Malinie (w 2005 roku) oraz Oddziału Lubarskiego Zjednoczenia Polaków Żytomierszczyzny „Polonia” (1996 i 1997 r.). W pozostałych organizacjach, takich jak Stowarzyszenie Cmentarz Katolicki, Polskie Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe imienia Juliana Lublińskiego (Nowogród Wołyński), Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Świetlica Polska” (miasteczko Marianówka) i Marjanowski Oddział Związku Polaków Ukrainy (miasteczko Marianówka) ta forma aktywności wystąpiła jeden raz.

Organizacja i współorganizacja seminariów

Na drugim miejscu pod względem aktywności towarzystw jest organizacja i współorganizacja seminariów naukowych i popularnonaukowych, a także okrągłych stołów (8 organizacji). W okresie do 2007 roku odbyło się co najmniej 12 seminariów naukowych i popularnonaukowych, 6 z których organizowało Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu. Są to 2 seminaria dotyczące osadnictwa polskiego na Żytomierszczyźnie – jedno odbyło się 17.10.2004 r. we współpracy z Towarzystwem Polaków Jana Pawła II w Dowbyszu, drugie - 20.08.2005 r. we współpracy z Towarzystwem Dzieci i Młodzieży „Źródło” w Irszańsku powiatu wołodarsko wołyńskiego. 6.05.2006 r. zorganizowano w Żytomierzu seminarium pt. „Polskie doświadczenie tworzenia szkół niepublicznych” razem z Gdańską Fundacją Oświatową, a 31.08.2006 r. – seminarium międzynarodowe pt. „Turystyka jako czynnik rozwoju wspólnoty lokalnej” wraz ze Szkołą Główną Gospodarstwa Wiejskiego i Żytomierskim Uniwersytetem Technologicznym. 22.08.2006 r. z okazji 15. rocznicy Niepodległości Ukrainy w Żytomierskiej Państwowej Administracji Obwodowej zorganizowano seminarium pt. „Walenty Grabowski jako pisarz, dziennikarz i działacz społeczny”. Wreszcie 27.05.2007 r. przeprowadzono wspólnie z Uniwersytetem Państwowym w Żytomierzu okrągły stół ku czci Wacława Lipińskiego. Dwa razy mniej imprez popularnonaukowych przeprowadził Wołyński Klub Stypendystów Fundacji „Semper Polonia” Wołyńskiego Okręgu Konsularnego: w 2005 r. - spotkanie swych członków poświęcone Konstytucji 3 maja oraz okrągły stół pt. „Piłsudski i Winniczenko – od idei socjalistycznej do praktyki państwowej”, w 2006 roku – okrągły stół pt. “Konstytucja 3 maja i tradycje samorządu terytorialnego i stanowego I Rzeczypospolitej” z udziałem wykładowców szkół wyższych Żytomierza. Dla pozostałych organizacji (przypomnę, że Wołyński Klub Stypendysta działał krótko – zaledwie rok i osiem miesięcy), takich jak Żytomierski Oddział Obwodowy Związku Polaków Ukrainy (wykład w biurze Towarzystwa prof. Jerzego Skowronka z Warszawy nt. Konstytucji 3 maja), Rady Koordynacyjnej Organizacji Polskich

Żytomierszczyzny (seminarium pt. „Działalność polskich organizacji społecznych Żytomierszczyzny” 3.09.2005 r.), Polskiego Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego imienia Henryka Sienkiewicza z Malina (seminarium „Polacy na Malińszczyźnie” w 2006 roku) jest to okazjonalna forma działalności, aczkolwiek należy zaznaczyć, że stowarzyszenie z Malina jest jedyną spośród wszystkich wymienionych powiatowych organizacji, która samodzielnie zorganizowała i przeprowadziła seminarium krajoznawcze na temat ludności polskiej swego powiatu.

Oddzielnie należy powiedzieć o Oddziale Żytomierskim Związku Nauczycieli Polonistów Ukrainy, który ma zapis statutowy o podnoszeniu kwalifikacji zawodowych swych członków. W ramach tej działalności w okresie od 1992 r. do 2007 r. odbyło się kilkanaście seminariów metodycznych (od 1997 r. - dwa razy do roku), udział w których z referatami naukowymi często biorą naukowcy pracujący na uczelniach wyższych Żytomierza.

Dokumentowanie historii ludności polskiej

Jeśli chodzi o ten kierunek działalności, prowadzonej przez 6 organizacji, to charakteryzuje się on różnorodnością. Przede wszystkim, należy odznaczyć stałe jej formy, prowadzone przez trzy organizacje. Na uwagę zasługuje przede wszystkim Towarzystwo Jana Pawła II w Dowbyszu, które przynajmniej od 2000 roku zbiera dane o osobach (zebrano dane o 160 osobach), które przeżyły represje w związku z likwidacją Polskiego Rejonu Narodowościowego imienia Marchlewskiego. Organizacja sporządzała także listę zmarłych z głodu w 1933 roku, a w 2000 r. znaleziono miejsce grobów zmarłych z głodu mieszkańców Dowbysza i okolic. W 2002 roku w tym miejscu ustawiono krzyż, od 2003 r. odbywają się msze żałobne z udziałem władz miasta i powiatu. Towarzystwo w 2007 roku otworzyło muzeum etnograficzne miejscowości, w większości zamieszkałej przez ludność polską. Charytatywne Stowarzyszenie Weteranów Wojska Polskiego od 2000 roku prowadzi prace nad sporządzeniem listy weteranów Wojska Polskiego Żytomierszczyzny, co jest powiązane z potrzebą wypłaty zapomóg pieniężnych Rządu RP tej kategorii ludności. Poza tym, organizacja w 2006 r. uruchomiła stałą ekspozycję w jednym z pokoi „Domu Polskiego” w Żytomierzu pt. „Wojsko Polskie ze Wschodu w latach II Wojny Światowej”, w której szczególnie uwzględniono rolę weteranów WP Żytomierszczyzny. Ta organizacja nie tylko opracowała album działalności towarzystwa i dwa uzupełnienia do niego, mieszczące listy, dokumenty, zdjęcia, co samo w sobie jest ewenementem, lecz także przekazała kopie tych albumów do Biblioteki „Domu Polskiego” i do Obwodowego Muzeum

Krajoznawczego w Żytomierzu. Berdyczowskie Polskie Stowarzyszenie Polaków „Rodzina” (wieś Osykowe) zebrało i przekazało do miejscowego muzeum zbiór obrazów religijnych ze wsi polskich powiatu, prowadzi prace nad utworzeniem muzeum wsi.

Są też organizacje, prowadzące prace dokumentacyjne okazjonalnie. Tak, dzięki Oddziałowi Obwodowemu Związku Polaków Ukrainy udało się na cmentarzu katolickim w Żytomierzu znaleźć grób ojca Ignacego Jana Paderewskiego, śp. Walenty Grabowski, pierwszy prezes tej organizacji w 1992 roku przekazał tarnowskiemu wojewodzie Jerzemu Orłu odnalezione przez niego w Żytomierzu rękopisy i niektóre rzeczy osobiste Paderewskiego, które zostały przekazane do Centrum Paderewskiego w Kaśniej Dolnej. Prezes organizacji „Cmentarz Katolicki” z Żytomierza w 2005 roku na podstawie gromadzonych przez siebie materiałów udzielił konsultacji kierownikowi grupy harcerzy Jarosławowi Góreckiemu dot. cmentarza. Śp. Jadwiga Jakubowska, prezes Polskiego Towarzystwa Kulturalno-Oświatowego imienia Juliana Lublińskiego (Nowogród Wołyński) w 1994 r. w pobliskiej wsi Susły znalazła groby legionistów polskich. Uderzającym jest fakt, że większość wymienionych tu działań jest powiązana z miejscami pochówków.

Popularyzacja postaci wybitnych Polaków

Ten rodzaj działalności prowadziło lub prowadzi 5 organizacji, przy czym dwie – w sposób stały, pozostałe – w sposób okazjonalny. Pierwszeństwo ma tu Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu, członkowie którego umieszczają w prasie polonijnej artykuły dot. wybitnych Polaków Żytomierszczyzny. Tak, w 2007 roku w „Gazecie Polskiej” ukazały się artykuły poświęcone Krzysztofowi Niemiryczowi, Hipolitowi Skimborowiczowi, Józefowi Apollo Korzeniowskiemu, Wacławowi Lipińskiemu itp. W 2001 roku organizacja w ramach Roku Paderewskiego popularyzowała jego postać poprzez otwarcie Klasy Paderewskiego w miejscowym Liceum Muzycznym, utworzenie strony www poświęconej Paderewskiemu, uruchomienie wystawy na planszach „Jan Ignacy Paderewski – muzyk i działacz społeczny”, eksponowanej w kilku uczelniach i szkołach miasta. 14 grudnia 2001 roku za popularyzację postaci Paderewskiego na Ukrainie PTNŻ otrzymało „Złotą Szpilkę” z rąk ministra Kultury i Sztuki RP Andrzeja Celińskiego na uroczystościach zakończenia Roku Paderewskiego w Bydgoszczy. W 2004 roku w Filharmonii Obwodowej zorganizowano odczyt prof. Daniela Goliańki (Poznań) o twórczości Juliusza Zarębskiego.

Jeśli mówić dalej o stałych formach działalności, to Jan Sawicki, członek Kulturalno-Oświatowego Towarzystwa Polaków imienia Eustachiusza Antoniego Iwanowskiego (miasto Andruszówka) drukuje w prasie polonijnej artykuły, poświęcone znanym Polakom,

urodzonym lub zamieszkałym w powiecie. Tak, w 2007 roku zostało wydrukowano w „Gazecie Polskiej” w Żytomierzu 6 artykułów poświęconych Eustachemu Antoniemu Iwanowskiemu, Alojzemu Fielińskiemu i Aleksandrowi Karolowi Grozie.

Okazjonalnie zajmują się popularyzacją postaci znanych Polaków Berdyczowski Oddział Związku Polaków Ukrainy (zakończenie w Berdyczowie 9.12.2000 r. Roku Reymonta), Oddział Obwodowy Związku Polaków Ukrainy (cykl artykułów poświęconych Paderewskiemu w prasie obwodowej, miejskiej i republikańskiej) oraz stowarzyszenie „Cmentarz Katolicki” (w 2006 r. zorganizowano wycieczki cmentarzem dla wolontariuszy z Polski i Ukrainy, porządkujących groby wybitnych Polaków).

Organizacja i współorganizacja konferencji

Jeśli chodzi o organizację konferencji, to ten kierunek działalności jest obecny tylko w działalności 3 organizacji żytomierskich (organizacja polska w Dowbyszu była jedynie współorganizatorem wraz z Polskim Towarzystwem Naukowym w Żytomierzu 7-9.10.2005 r. III Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Polacy i polityka”). Jest to zrozumiałe ze względu na potencjał instytucjonalny i merytoryczny, potrzebny dla przeprowadzenia takiego typu imprezy, zwłaszcza, że w wielu przypadkach są to konferencje z udziałem naukowców z Polski, więc imprezy o charakterze międzynarodowym, wymagające dużego nakładu pracy i sprawności organizacyjnej.

Połowę spośród co najmniej 12 konferencji przeprowadziło Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu, które od 2003 roku co roku (z wyjątkiem 2006 roku, kiedy to Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” zrezygnowało z powodów merytorycznych z finansowania konferencji) organizuje na jesieni ze współudziałem uczelni wyższych Żytomierza międzynarodową konferencję naukową, poświęconą społeczności polskiej Wołynia, przede wszystkim Żytomierszczyzny. Inicjatorem konferencji „Polacy na Wołyniu” w 2003 roku było Stowarzyszenie Uczonych Polskich Ukrainy. W 2004 roku konferencję „Polacy na Wołyniu. Wyniki badań interdyscyplinarnych” przeprowadzono wspólnie z Żytomierskim Instytutem Biznesu i Prawa. Konferencja „Polacy i polityka” w 2005 odbywała się w Żytomierzu i Dowbyszu i poświęcona ona była 80.-leciu utworzenia i 70.-leciu likwidacji Polskiego Rejonu Narodowościowego imienia Marchlewskiego, w 2007 roku konferencja „Polska i Ukraina na drodze demokracji” znów odbywała się na Uniwersytecie Państwowym w Żytomierzu i oprócz sekcji historycznej miała sekcję politologiczną. PTNŻ w 2001 roku wraz ze Zjednoczeniem Polaków Żytomierszczyzny „Polonia” było organizatorem konferencji poświęconej Ignacemu Paderewskiemu, a w 2007

roku - współorganizatorem wraz z Uniwersytetem Europejskim w Żytomierzu Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Młodzież i edukacja. Wybór europejski”.

Dwie konferencje międzynarodowe (jubileuszowe) ku czci J. Kraszewskiego zorganizowało w 2002 i 2007 roku Towarzystwo Kultury Polskiej Żytomierszczyzny imienia Kraszewskiego. Inicjatorem przeprowadzenia konferencji ku czci Kraszewskiego, który był postacią wielce zasłużoną dla Żytomierza, było w 1999 roku Zjednoczenie Polaków Żytomierszczyzny „Polonia”, ono też w 1996 roku było inicjatorem przeprowadzenia w Żytomierzu bodajże pierwszej konferencji międzynarodowej, zorganizowanej przez polską organizację pozarządową poświęconą polskiej tematyce. Była to konferencja „Polska droga do Kazachstanu” z okazji 60.-lecia likwidacji Marchlewszczyzny Radzieckiej.

Wydania i prezentacje wydań

Jeśli chodzi o wydania naukowe i popularnonaukowe, to taka forma działalności niemal wyłącznie jest prowadzona poprzez organizacje żytomierskie. Tu na pierwszym miejscu z oczywistych powodów znajduje się Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu, które zaczynając od 2004 roku wydaje co dwa lata tom międzynarodowego czasopisma naukowego „Ucrainica Polonica”, współzałożycielami którego są Narodowy Uniwersytet Lingwistyczny w Kijowie i Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk. Oprócz tej serii ukazały się dwie monografie członków towarzystwa – historyka dr Aleksandra Burawskiego „Polacy na Wołyniu” (2004 rok) oraz dr Natalii Sejko „Ofiarność Polaków na edukację na Ukrainie w XIX – pocz. XX wieku (2006 rok). Jedną pozycję naukową opracowało do druku wraz z Towarzystwem Badaczy Wołynia z Żytomierza Towarzystwo Kultury Polskiej Żytomierszczyzny imienia J. Kraszewskiego (materiały konferencji naukowej z 2002 roku). Opracowanie naukowopopularne pt. „Dowbysz. Historia i fakty. Przeszłość i realia” wydało w 2007 roku Towarzystwo Jana Pawła II w Dowbyszu, co jest ewenementem wśród organizacji polskich nie tylko powiatowych, ale i żytomierskich. Nad wydaniem oprócz prezesa organizacji Stefana Kuriaty pracowali inni członkowie Towarzystwa (W. Karpiński i L. Wasilewicz), ważnym był także udział w wydaniu jako autora członka Polskiego Towarzystwa Naukowego w Żytomierzu Aleksandra Kondratiuka.

Jeśli chodzi o prezentacje wydań naukowych i popularnonaukowych, to najwięcej prezentacji (5 spośród 7) przeprowadziło Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu, przy czym należy zaznaczyć, że jest to stosunkowo nowa forma działalności popularyzatorskiej. W 2004 roku odbyła się prezentacja I tomu czasopisma „Ucrainica Polonica”, w 2006 roku przedstawiono z udziałem autora wydanie prof. Włodzimierza

Mędrzeckiego "Polska inteligencja na Wołyniu w okresie międzywojennym", w 2007 roku zorganizowano trzy prezentacje z udziałem autorów – monografii Bogdana Gancarza „My, szlachta ukraińska”, wydania publicystycznego dziennikarza kijowskiego Eugeniusza Gołybarda „Co jest grane w Polonii Ukraińskiej” oraz wspomnianej wyżej monografii dr Natalii Sejko na temat ofiarności Polaków na cele edukacyjne. W 2006 roku Żytomierski Obwodowy Związek Polaków przeprowadził prezentację zbiórki poetyckiej śp. Walentego Grabowskiego „Rozmowa z kamieniem”. Poza Żytomierzem prezentację wspomnianego już wydania popularnego o swym miasteczku przeprowadziło w 2007 roku w Dowbyszu we współpracy z PTNŻ Towarzystwo imienia Jana Pawła II.

Projekty badawcze i organizacja staży naukowych

Projekty badawcze prowadzi tylko Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu, tak samo jak i organizację wyjazdów na staże naukowe w Polsce. Najstarszym (bo prowadzonym od 1999 roku) projektem badawczym Towarzystwa skupiającym grupę historyków jest projekt „Osadnictwo polskie na Żytomierszczyźnie”, cele którego - opis powstawania i rozwoju wsi zamieszkałych przez ludność polską. Warto podkreślić, że właśnie w ramach realizacji tego projektu powstał pomysł założenia samego Towarzystwa. W ramach realizacji projektu odbyło się kilka seminariów członków zespołu, wyjazdy na staże badawcze do Warszawy i Krakowa, powstał brudnopis pracy zawierający opis osadnictwa polskiego w kilku powiatach Żytomierszczyzny, na której mieszka największa spośród wszystkich obwodów Ukrainy grupa polska. W okresie 2003-2005 był realizowany projekt badawczy „Szkolnictwo polskie na Żytomierszczyźnie” doc. dr Natalii Sejko, materiały z którego weszły do wspomnianej już monografii N. Sejko, w 2003 r. przeprowadzono badania dot. celowości utworzenia w Żytomierzu szkoły polskiej. W 2005 roku Towarzystwo zorganizowało pobyt dwóch grup badawczych – w czerwcu grupę badawczą z Instytutu Słowianoznawstwa w Równem na czele z prof. Olegiem Tyszczukiem, która prowadziła badania we wsiach polskich powiatu czerwonoarmiejskiego, a w lipcu - grupę badawczą w składzie czterech osób na czele z doc. dr Ireną Borową z SGGW, która prowadziła badania we wsiach polskich powiatu berdyczowskiego. W 2006 roku Towarzystwo zorganizowało pobyt badawczy studenta UJ Tomasza Kułakowskiego, piszącego pracę licencjacką nt. „Gazety Polskiej” w Żytomierzu, a w 2005 i 2007 roku – doktoranta Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ Krzysztofa Hałgasa przygotowującego rozprawę doktorską nt. stosunków polsko-ukraińskich.

Jeśli chodzi o organizację staży naukowych, to oprócz staży, zrealizowanych w okresie 2000-2002 w ramach wspomnianych projektów badawczych, w 2003 r. do Uniwersytetu Wrocławskiego wyjechały 2 osoby, do Instytutu Historii Nauki PAN w Warszawie – jedna osoba. W 2006 roku na miesięczny staż naukowy Instytutu Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego wyjechała jedna osoba, a w 2007 roku dzięki istotnemu wsparciu ze strony Oddziału Krakowskiego Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” na dwutygodniowe staże naukowe do Krakowa wyjechało aż 4 członków Towarzystwa, a jeszcze jedna osoba wyjechała na miesięczny staż naukowy do Instytutu Historii Nauki PAN w Warszawie.

Zakończenie i wnioski

Mówiąc o całokształcie działalności naukowej i popularyzatorskiej polskich organizacji społecznych Żytomierszczyzny należy pamiętać, że bardziej wiarygodne wnioski udałoby się uzyskać, gdyby do analizy zostały włączone inne podmioty, prowadzące działalność naukową i popularyzatorską, o których mówiłem na wstępie. Bez tej analizy wnioski nie są kompletne, aczkolwiek można pokusić się o pewne uogólnienia.

Największym powodzeniem w działalności organizacji pozarządowych cieszy się udział w konferencjach, który jest bierną formą udziału (jeśli mówić o działalności organizacji) w działalności naukowej. Sporym powodzeniem cieszy się organizacja seminariów jako formy działalności naukowej i popularyzatorskiej, która w porównaniu z takimi zebraniem naukowymi jak konferencje wymagają mniejszych nakładów pracy i pieniędzy. Seminaria są przeważnie poświęcone jakiemś jednemu zagadnieniu i dlatego są łatwiejsze do przeprowadzenia ze względu na ograniczoną liczbę prelegentów.

Dokumentowanie historii ludności polskiej jest związane przeważnie z miejscami pochówków i represjami, a także z praktycznymi potrzebami w działalności organizacji, dotyczy historii lokalnej społeczności polskiej bądź swojej organizacji. Tak samo jak w przypadku dokumentowania historii ma się sprawa z popularyzacją postaci znanych Polaków – są to osoby związane z danym terenem.

Bardziej zaawansowane formy działalności, takie jak organizacja konferencji naukowych, cechują tylko działalność organizacji mieszczących się w centrum obwodu, a takie formy działalności jak wydania pozycji książkowych i ich prezentacje są w dużym stopniu prowadzone poprzez społeczną organizację naukową, która jako jedyna zajmuje się też projektami badawczymi i organizacją wyjazdów na staże naukowe do Polski.

Jeśli chodzi o aktywność poszczególnych organizacji, to prym wiedzie „specjalistyczne” Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu, powstałe w końcu 2000

roku, zarówno pod względem jej kierunków, jak i swej aktywności. Jednocześnie należy zaznaczyć, że właśnie do niego w dużym stopniu można zastosować twierdzenie prof. Grzegorza Babińskiego o tym, że towarzystwa naukowe na obczyźnie „pełniły również bardzo istotne funkcje kulturowe, społeczne, polityczne wreszcie”¹⁸. Właśnie te funkcje (wraz z bardziej medialnymi projektami naukowymi typu organizacji konferencji naukowych) spowodowały, że stanem na koniec 2006 roku działalności organizacji poświęcono ponad 92 artykuły w prasie miejscowej i republikańskiej, nie tylko polonijnej.

Ewenementem jest bardzo aktywna działalność organizacji polskiej imienia Jana Pawła II, która pod względem kierunków działalności naukowej zajmuje drugie po PTNŻ miejsce. Siedzibą organizacji jest miasteczko Dowbysz, które obecnie nie jest nawet centrum powiatu i taka aktywność może wynikać z cech osobistości samego prezesa towarzystwa, znaczenie może ma też fakt, że jest to byłe centrum Polskiego Rejonu Narodowościowego imienia Marchlewskiego, zamieszkałego nawet teraz mimo represji stalinowskich i wynaradawiania się w większości przez ludność polską. Dość dużą aktywnością pod względem kierunków działalności wykazywały się żytomierskie organizacje – Wołyński Klub Stypendysta Fundacji „Semper Polonia” i Towarzystwo Kultury Polskiej imienia Kraszewskiego, Stowarzyszenie Cmentarz Katolicki, a także organizacje powiatowe w Malinie i Nowogrodzie Wołyńskim, aczkolwiek to przeważnie powiatowe organizacje „ogólne” (kultury polskiej) nie prowadzą działalności naukowej i popularyzatorskiej.

Jeśli chodzi o działalność naukową w ujęciu czasowym, to zwraca na siebie uwagę fakt, że pierwsze organizacje polskie działające w Żytomierzu prowadziły różnorodną działalność, w tym naukową (dokumentowanie historii społeczności polskiej albo przeprowadzenie konferencji naukowych, jak to miało miejsce w przypadku Oddziału Obwodowego Związku Polaków Ukrainy, czy Zjednoczenia Polaków Żytomierszczyzny „Polonia”), potem zaś te naukowe formy działalności niejako przejęło Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu i od tego czasu aktywność tych organizacji wyraźnie zmalała. Nie bez znaczenia jest spadek aktywności organizacji społecznych (wypalanie się liderów), zwłaszcza, że zmiana kadry kierowniczej w okresie statutowych dwu kadencji w przypadku polskich (i nie tylko) organizacji społecznych należy do wyjątków – z badań przeprowadzonych przez Komitet Wyborców Ukrainy na jesieni 2002 roku w ramach projektu „Społeczeństwo obywatelskie Ukrainy” wynika, że od 1996 roku organizacjami

---

¹⁸ Babiński G., Polskie towarzystwa naukowe na obczyźnie widziane z Polski, w: I Kongres polskich towarzystw naukowych na obczyźnie. 8-11. września 2005 r., Kraków 2007, s. 26

pozarządowymi o charakterze społeczno-politycznym w Kijowie kierują te same osoby¹⁹. Oprócz tego, w pierwszej dekadzie XXI wieku polska tematyka zadomowiła się w działalności uczelni wyższych Żytomierza i niejako zanikła potrzeba w jej prowadzeniu przez organizacje społeczne.

Mimo tego, rola polskich organizacji pozarządowych (nie tylko „specjalistycznych”, ale i „ogólnych”) nadal jest znacząca, bo oprócz nich nikt nie jest bardziej zainteresowany rozwojem tematyki polskiej - to właśnie uczelnie w wielu przypadkach przejmują pomysły od organizacji społecznych, a nie na odwrót. W małych miejscowościach organizacja polska jest jedynym podmiotem, prowadzącym działalność popularyzatorską. Nie do przecenienia jest też rola tych organizacji w dokumentacji historii miejscowej ludności polskiej.

---

¹⁹ Korzenie trawy: Społeczeństwo obywatelskie na Ukrainie: stan i perspektywy rozwoju. Pidluska I., Usatenko G., Boroń O. (red.), Kijów 2002, www.millennium.kiev.ua/?lang=ukr&m0=project&